

רבן גמליאל הזקן

תנא בדור הראשון לתנאים, נשיא הסנהדרין [סביב השנים ג'תש"ע-ג'תת"י, 50-10 לסה"נ]. נכד להלל הזקן, ועמד בראש "בית הלל". היה הראשון שנקרא בתואר "רבן" [אפשר להרחיב: "גדול מרב – רבי, גדול מרבי – רבן, גדול מרבן – שמו" (עדויות ג', ד'. וראה באריכות נפלאה בספר "אבות לדור" א' לרב י"מ לאו, עמ' 209-205)], והתוספת "הזקן" באה להבדילו מנכדו, רבן גמליאל דיבנה.

סתם רבן גמליאל הוא, בדרך כלל, רבן גמליאל דיבנה, נכדו של רבן גמליאל הזקן. ואולם, לפעמים נקרא גם רבן גמליאל הזקן בשם הסתמי "רבן גמליאל", דבר שיוצר בלבול מסוים.

בנו, שירש את מקומו בנשיאות, היה רבן שמעון בן גמליאל הזקן, שהיה מעשרת הרוגי מלכות. מתקופת רבן גמליאל הזקן הסתיימה תקופת ה"זוגות", ולא היה חכם בתפקיד אב בית דין במקביל לנשיא הסנהדרין, אלא הנשיא היה מנהיג יחידי בדורו ("אבות לדור" א' לרב י"מ לאו, עמ' 202).

גלות הסנהדרין

בימיו "גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות", כלומר - נעקרה ממקומה בלשכת הגזית ועברה למקום מסוים בהר הבית, שנקרא "חנות". וזאת כדי שלא יהיה חיוב מיתה על הרוצחים, שאין סנהדרין קטנה דנה למוות אלא כשיושבת הסנהדרין הגדולה בלשכת הגזית. צעד זה נעשה בעקבות ריבוי הרוצחים וחוסר היכולת לדון אותם (בבלי, עבודה זרה ח ע"ב).

כבוד התורה

המשנה (סוטה ט, טז) כותבת ש"משמת ר"ג הזקן בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות". הדברים מתפרשים בתלמוד (בבלי, מגילה כא ע"א). שם נכתב שמימות משה ועד רבן גמליאל הזקן היתה בריאות בעולם והיו לומדים תורה בעמידה. משמת רבן גמליאל ירד חולי לעולם והחלו ללמוד בישיבה. בשעת פטירתו שרף אונקלוס הגר לאות צער חפצים בשווי של יותר משבעים מנה. כששאלוהו על כך, ענה שהיה מנהג לשרוף חפצים בעת פטירת המלכים, ואם כן – קל וחומר שיש לשרוף על פטירת רבן גמליאל שהוא "חשוב יותר ממאה מלכים שאין בהם צורך".

מתורתו ותקנותיו

המאמר של רבן גמליאל הזקן במסכת אבות (פרק ראשון): **"עשה לך רב, והסתלק מן הספק"** וכו'. מעשה שהיה עם רבן גמליאל, של התעוררות שאלה הלכתית ופנייה לרב: "פעם אחת נמצאת הלטאה בבית המטבחים, ובקשו לטמא כל הסעודה כולה. באו ושאלו את המלך. אמר להם: לכו ושאלו את המלכה. באו ושאלו את המלכה. אמר להם: לכו ושאלו את רבן גמליאל. באו ושאלו אותו. אמר להם: בית המטבחים רותח או צונן? אמרו לו: רותח. אמר להם: לכו והטילו עליה כוס של צונן. הלכו והטילו עליה כוס של צונן, וריחשה, וטהר ר"ג כל הסעודה כולה. נמצא מלך תלוי במלכה, ונמצאת מלכה תלויה בר"ג, נמצאת כל הסעודה תלויה בר"ג" (פסחים פ"ח:). [ופעם כמעט זרקנו בביתנו סיר שלם עם עופות לפח, במחשבה כמעט וודאית שהכל טרף, והתקשרנו לרב יעקב לנזר שליט"א והתיר...].

[הסיפור הבא לא משקף את עיקר העניין, אבל נחמד...]

מסופר על סוחר אחד באמריקה שהיה לו בית מסחר לשקיות ניילון, לתקופות הימים החלה אשתו להסיתו מדרך הישר באומרה לו: אולי תשים 5 שקיות פחות מהכמות, במקום חבילה של מאה תשים תשעים וחמש. מי יספור שקיות ניילון... ויהי כדברה אליו יום יום התפתה לבסוף ושמע בקול אשתו. לאחר זמן שאף אחד לא בא להתלונן אמרה לבעלה אולי תפחית עוד חמש שקיות. תשים תשעים בחבילה. אף אחד לא ירגיש ואתה תרוויח עשר שקיות על כל חבילה, "רווח" של אלפי דולרים. אכן עשה כרצונה. ואף הוריד עוד חמש שקיות עד שמכר חבילה בת שמונים וחמש שקיות. אולם סוף סוף יהודי הוא אף על פי שחטא הציק לו מצפוני ויום אחד ללא ידיעת אשתו בא לרב וסיפר לו את כל המעשה. הרב אמר לו שכתשובת המשקל ישים מעתה מאה וחמש עשרה שקיות בכל חבילה ולה' הישועה. אכן קיבל על עצמו הסוחר הנ"ל לחזור בתשובה ממעשיו הרעים ומעושי ידיו והחל מאותו יום לשים מאה וחמש עשרה שקיות בכל חבילה. יום אחד החליט אחד הקונים לבדוק מתוך סקרנות כמה שקיות יש בחבילה, והנה אורו עיניו, במקום מאה שקיות כפי שמפורסם על גבי האריזה יש מאה וחמש עשרה!! ובאמריקה כמו באמריקה הסיפור צבר תאוצה ותהודה אדירה בכל הרשתות והעיתונים המקומיים ותוך יום הוצף בית החרושת של היהודי הגיבור בקונים פי כמה מאשר בכל יום רגיל והרווחים עלו באחוזים מדהימים...

רבן גמליאל הזקן התקין כמה תקנות, כמה מהן בענייני גיטין, ו"מפני תיקון העולם". בין התקנות:

- אישה רשאית להינשא, ואיננה נחשבת עגונה גם במקרה שעד אחד בלבד מעיד על מות בעלה (משנה יבמות טז, ז).
- בכתיבת שמות האיש והאישה בגט – יש לדאוג שלא ייווצר בלבול ולעז בעקבות שינוי שמם של האיש והאישה במקום מגוריהם, ושמותיהם ייכתבו באופן ברור ומוחלט ("איש פלוני וכל שם שיש לו", משנה גיטין ד, ב).
- עדי קידוש החודש שהגיעו לחצר "בית יעזק" בשבת, יוכלו ללכת אלפיים אמה לכל רוח, ולא כדין היוצא מחוץ לתחום בשבת, שאסור ללכת יותר מארבע אמות לכל רוח, וזאת כדי לעודדם לבוא (משנה ראש השנה ב, ו).